

Renovatie van vissershop was duurder dan slopen en volledig herbouwen van het oude tuindorp aan de Zaan. Op de montagefoto links het bijna gesloopte Vissershop.

voorjaar 2003; rechts de nieuwbouw, dit voorjaar. Nee, het oude Vissershop krijg je nooit meer terug.

‘Wij zijn een uitstervend ras’ Hoe de vooruitgang toesloeg in Vissershop

Vissershop is een arbeiderswijk aan de Zaan, van oudsher een bolwerk van socialisme en saamhorigheid. Toen kwam de palenrot. Vissershop gaat plat, maar wordt herbouwd in diezelfde sfeer. Al komt de saamhorigheid daar niet van terug. ‘Het is de vooruitgang, hè. Die hou je niet tegen.’

Vissershop is een huis, de straten zijn de woonkamer. De bewoners – zo voelen ze dat – komen al een beetje thuis zodra ze de Zuiddijk afrijden, de Conradstraat in, en dan naar de lanen. Naar de kastanjes in de Kastanjelaan, de platanen in de Plataanlaan, de eiken, de esdoorns, de linden, en naar de 244 arbeidershuisjes waar ze wonen. Het is een dorp op zich, dit wijkje in Zaandam. Tenminste, dat was het ooit. Lyrisch zijn de verhalen over een buurt waar de gordijnen nooit gesloten zijn, waar een cluster bureaus en krantenbonnement deelt, waar de huizen klein zijn, maar iedereen toch op straat leeft, zeker zodra de zon schijnt.

Anneke Hoogmoed, een leven lang Vissershopper: “Toch, als je aan de ene kant woont, heb je aan de andere kant weinig te zoeken.” Een dorp is blijkaar nooit klein genoeg. Ons kent ons – zeker. Hoogmoed: “Het wordt direct gesignaleerd als een vreemde de wijk in rijdt. Dan is het meteen: hé, die ken ik niet, wie is dat, waar gaat-ie heen, wat is zijn doel?” Zo gaat dat in een dorp. Want over de saamhorigheid van vroeger: en de gemeedelijkheid, raken de Vissershoppers niet uitgepraat. Ze knippen elkaars heg, de één ken een riool repareren, de ander was timmerman. Jaap Smit, ook al geboren Vissershopper:

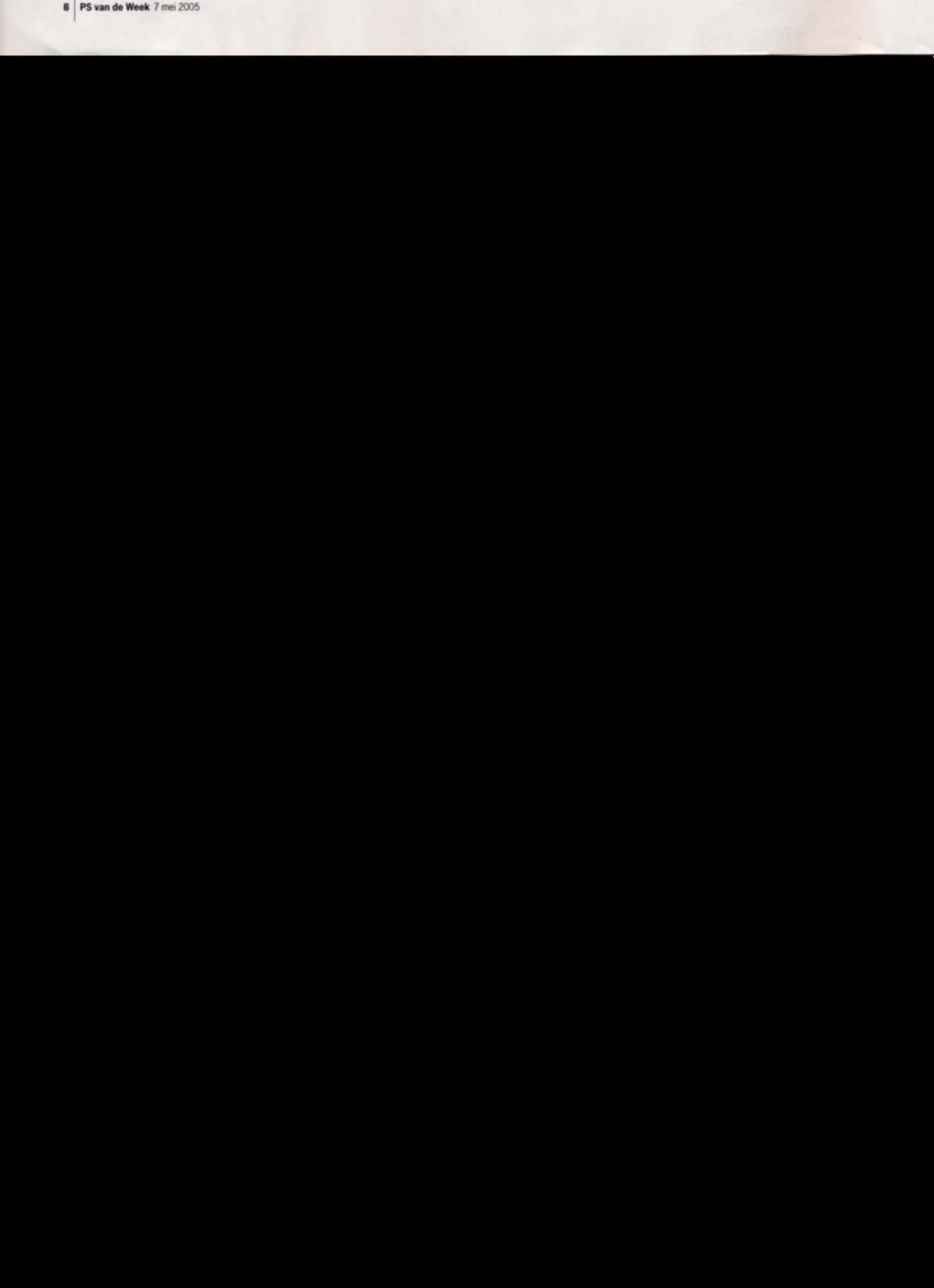
“Allemaal gelijke mensen. Als iemand een zak pinda's had, was het al feest.” Ooit had Vissershop een eigen wielwonder, een rondje buitenom, met de finish op de Lindelaan. De premie kwam van de groenteboer. Tijdens het lullaktoernooi werd de heilnacht gevoeld op het schoolplein; bierwilt en maas uiteraan. Een wagen bleek tachtig gulden te kosten, dus ze bleven gewoon tegen de muur passen. Of de dansvonden bij Kok de Kolenoer – iedereen nam zelf wat eten en drinken mee. Kapitein Schouten, en weer een Hopper van geboorte: “Dat was gezellig. Dat was één.” Op vaste dagen kwam de orgelman. Dan legden de vrouwen de was neer, maakten een dansje, en gaven de orgelman drie cent. (We praten nu inderdaad wel over héél lang gelden, maar dat doen Vissershoppers graag.) In de winter – een recenter voorbeeld – werd het speelpleintje in het midden van Vissershop met dijkes van sneeuw afgebakend, en dan werd het pleintje blank gezet met emmers en tuinslangen. Later kwam de brandweer gewoon even langs. IJspriet in de Zaan. Kapitein Schouten: “Op dat plein stond een prachtig rozenstruik, en als je daar een bal

in schopte, waren er een paar bewoners die hem kapotstaken. Dat is hard, maar de boel bleef wel netjes. Vroeger was er meer discipline, en discipline geeft vrijheid. Je weet waar je aan toe bent, en dat geeft zekerheid.” Van de oude stempel zijn ze wel, de Vissershoppers. Zo rood als maar zijn kan. CPN of anders PvdA, maar smaken waren er niet. Al komt die internationale solidariteit der arbeiders met onder druk, toen de laatste jaren steeds meer arbeiders van verre in de woningen geplaatst werden. Kapitein Schouten: “Andere mensen nemen ook andere ideeën mee.” Vroeg als iemand in Vissershop pas een huis vrij als iemand doodging. Kapitein Schouten – derde generatie Vissershopper – heeft eerst zeven jaar met zijn vrouw bij zijn ouders ingewoond, voordat ze aan de beurt waren voor een eigen woning. Maar de laatste jaren trokken de zonen en dochters van de Vissershoppers weg, naar

grotere woningen en wat meer luxe: een bad bijvoorbeeld. En in die woningen plaatste woningbouwvereniging ZVH – tsja, hoe zal de Vissershopper dat eens netjes zeggen? – nu niet de draagkrachtigste Nederlanders. Kapitein Schouten: “Het meeste wat erbij komt, is brandhout.” Jaap Smit: “Wij zijn een uitstervend ras.”

Woningbouwvereniging ZVH wil de wijk begin jaren tachtig al slopen en herbouwen, maar onder druk van de bewoners wordt besloten tot een renovatie. De keukens worden een meter groter en iedereen krijgt zelfs een douche. Maar dan al is de voorspelling: over vijftien jaar zijn deze woningen op. Dus begint het in 1997 opnieuw. Ditmaal moet er een definitieve oplossing komen. Renovatie is te duur. Vissershop moet plat en worden vervangen door nieuwbouw. Het Amsterdamse architectenbureau Heren 5 krijgt de opdracht en besluit het oude Vissershop zo veel mogelijk in de originele staat te laten: nieuwe architectuur met een oud gevoel. De schaal blijft dezelfde, de straten houden hun oude vorm, en de woningen ook zoveel mogelijk. De rode mansardekappen, de dikke witte houten kozijnen, het romantische metselwerk. In het voorjaar van 2003 gaat de ene helft van de wijk plat, en verhuizen de bewoners

Het is een dorp op zich, dit wijkje in Zaandam. Tenminste, dat was het ooit. Lyrisch zijn de verhalen over een buurt waar de gordijnen nooit gesloten zijn

Verbouwen in het nieuwe Vissershop: niet meer allemaal hetzelfde heggetje.

Zo werd de ziel, die eerder nog in een symbolische dodenmars ten graven was gedragen, naar het nieuwe Vissershop gebracht. Een Vissershopper is nu eenmaal dol op symboliek.

vast, maar zou – marktconform tenslotte – wel eens het dubbele kunnen zijn. De rest van de woningen, zo'n honderd, wordt verkocht. De vraagprijs begint bij 210.000 euro. Voor elke Vissershopper die overlijdt, komt er een koopwoning bij. Er is veel, heel veel gedaan, om het gemopper van de Vissershoppers te dempen. Van de oplevering van de eerste woning werd weer een feestelijk dag gemaakt, met een langlaufwedstrijd tussen een team van bewoners, een van de architecten en de aannemers, en een van de woningcorporatie ZVH. De ski's waren gemaakt – weer door kunstenaars Ida van der Lee – van oude trapleuningen. Startpunt was een van de oude woningen, finish een van de nieuwe. De teams moesten plankjes meedragen waarop 'verhalen uit de oude doos' stonden: de moederkoek die onder een bepaalde pla-

taan begraven was, of hoe ze allemaal naar de immense fik tijdens lulak gingen kijken, alle elektra uitgeschakeld en hopend dat bij thuiskomst niet het tuinkanarie of het hekje op het vuur was gegooid. Zo werd de ziel, die eerder nog in een symbolische dodenmars ten graven was gedragen, weer naar het nieuwe Vissershop gebracht. Een Vissershopper is nu eenmaal dol op symboliek. Diezelfde oude verhalen – een verkorte versie dan – worden door Van der Lee in natuurstenen tegels gestraald, en die tegels, zo'n honderd in totaal, worden verspreid door het wijk in de straten gelegd. Verder is kunstenaar Jurgen Bey aangetrokken om speciaal straatmeubilair te ontwerpen. Bey heeft zich laten inspireren door de Zaanse stijl, met veel gedecoreerde planken, maar vooral door de verhalen van Vissers-

hop. Bey: “In een volke buurt is de openbare ruimte een verlenging van het huis,” en dus staan er bankjes en stoelen bij de steiger en langs de hele oever van de Zaan, maar ook hier en daar onder een lantaarnpaal of in het hek tussen twee huizen. Op een pleintje midden in het dorp komen drie lange tafels, over de hele lengte van het plein. Slechts bij een klein deel van de tafels komen de bijbehorende stoelen en banken. Zo kan de tafel ook als kramam dienen tijdens Koninginnedag, of nemen de bewoners, net als vroeger, gewoon weer hun eigen stoel mee naar buiten. Bey: “Je kunt er zelfs je bruloft houden. Het straatmeubilair moet ervoor zorgen dat weer een cultuur ontstaat dat het op straat gebeurt.” Want zo ver is het nog niet. Het 'brandhout', zoals de Vissershoppers hun

tijdelijk naar elders in de wijk, of een dorp verderop. In het najaar van 2004 keren ze terug op hun oude plek, in hun nieuwe woning. Dan is de andere helft van Vissershop aan de beurt. In 2007 moet alles klaar zijn. De Amsterdamse kunstenaar Ida van der Lee een uitzichttocht voor het oude dorp. Zij heeft de Vissershoppers gevraagd karakteristieke onderdelen van hun huis in te leveren, en van dat materiaal maakt ze een doods-kist. Deuren als wanden, met brieven-

bussen, deurbellen, huisnummers, zulties uit de Notelaan, zonneshermers en twee trapleuningen als dragers. Bewoners kunnen nog een laatste groot – gedichten, foto's – in de brievenbussen achterlaten. Op 8 november 2003 is de uitvaart. In een fraai ritueel wordt de wijk ten grave gedragen. In een lange stoet, fanfare erbij, stralend zonnetje, loopt de processie door het dorp, en daarna wordt de kist, het gebeugen van het Hop', met een takel op een boot ge-

tild, en vaart hij over de Zaan naar het Zaan Museum. Smit kon wel janken: “Alsof mijn maag werd leeggezogen. Alsof je in een kermisattractie zo van hogel naar beneden gaat.” Ook kapitein Schouten, de nuchtere, was ontroerd: “Het is toch of je achter een lijk aanloopt.”

ente 2003. De eerste helft van Vissershop zit tegen de oplevering aan. Het bouwterrein is met hoge hekken afgesloten

(‘Streng verboden voor onbevoegden’), maar daar trekken de Vissershoppers zich weinig van aan. Maak hen maar eens wijs dat ze hier onbevoegd zijn. Elke avond trekken ze, als in een ploegdienst, over de bouwvlakte, hun casochuizen binnen. Zo'n hek is zo uit zijn voegen getild. Staan op de nog onverharde straat (“Kijk, we wonen op Zandvoort”) bespreken ze hun nieuwe thuis. Het is wel wennen, zegt de een. Ze kunnen hun spulletjes niet meer kwijt, zegt de ander. En die grote ramen zijn toch wel een nadeel: kunnen ze geen vergoeding voor gordijnstof krijgen? Een realistische Vissershopper: “Wat kunnen wij nu eisen voor 350 euro huur? Als ik het aan mensen vertel, geloven ze me niet.” Toch: de witte latjes langs de ramen zijn iets te kort, vindt de één, de ander baalt dat hij een vlizotrap heeft en een meter te weinig trap. Ze steggelen over een meter te weinig tuin, of een meter te veel schaduw, of over verschillen in huur. De breedte van een achterpad – zegge: één tegel – zorgt ervoor dat oude vrienden niet meer met elkaar praten. Van de beroemde saamhorigheid is nog maar weinig over in de wijk die ooit één huiskamer was. Verhuizen, tenslotte, is stressfactor nummer drie, net na een sterfgeval.

ente 2005. Ook het tweede deel van Vissershop ligt met de grond gelijk. In het nieuwe gedeelte, de helft aan de kant van de Zaan, worden de Vissershoppers die hun wijk niet willen verlaten. Zevenenzeventig Vissershoppers wonen al op hun oude plekke, en 25 wonen nog in een tijdelijke woning, wachtend tot de nieuwe woning is herbouwd, precies op de oude plek in de andere helft van het dorp, ergens volgend kalenderjaar. De nieuwbouw is iets ruimer dan de oude arbeiderswoningen, dus zijn er van de 244 huizen maar 216 overgebleven, en dat is nog inclusief het toreintje met appartementen, dat in het oude Vissershop niet stond, maar speciaal is gebouwd voor de ouderen, onder het motto: oud worden aan de Zaan. Zo'n veertig procent van de Vissershoppers keert terug. De rest is ergens anders gaan wonen. Zij die blijven, hebben eerste keus, dus de strook woningen aan de Notelaan, langs de Zaan, zijn allemaal bewoond. En dat voor een aangepaste huur van driehonderd, 350 euro. Zo'n twintig woningen worden aan nieuwkomers verhuurd. Die huur staat nog niet

Het oude Vissershop: 'Als iemand een zak pinda's had, was het al feest.'

Het nieuwe Vissershop: 'Tegenwoordig is alles vliegenvlug en wegwezen.'

Kapitein Schouten bekijkt begin 2004 het uitzicht van zijn nieuwe woning. 'Eigenlijk moet het een beetje slingeren.' Rechts, een jaar later, in de volledig ingerichte woonkamer, die een replica lijkt van de woonkamer in zijn oude woning. 'Een huis moet leven, hè.'

EEN STUURHUT OP DE BOVENSTE ETAGE

In het oude Hop had kapitein Schouten – spreek uit: kap'tein Schouten – een huis als een scheeps cabine. Zijn woonkamer was volgestouwd met tastbare herinneringen aan een lang, werkzaam leven op het water. Boten op schilderijen, in een fles, als kastdeur, in porselein, als lucifershouder, als asbak, verwerkt in het familiewapen, als speelgoed voor de kleinkinderen, als onderzetter, als houder van haardtrubuten, en van hout – met een reddingsboei als omlijsting. En in fotoalbums vol. Kapitein Schouten: “Een huis moet leven, hè. Eigenlijk moet het een beetje slingeren, maar dat doet het jammer genoeg niet.” Kapitein Schouten (1928) werd geboren in de Kastanjelaan en woonde vanaf zijn huwelijck in de Plataanlaan. Dan sta je niet te springen om nieuwbouw. “Kijk, je bivakkeert hier 76 jaar, dus dat is wel wat dat je zegt: verbodme. Van mij had het allemaal niet geboven. Mijn huis was niet onbewoonbaar. Dus daar moest je toch even overheen komen.” Als oudste bewoner van Vissershop had Schouten eerste keus, en dat werd

de bovenste etage van het toreintje met ouderenwoningen. “Ik heb mijn leven lang laag bij de grond gezeten, nu ga ik de hoogte in. Je moet wel eerst in de lift als je iemand zittend lopen, maar ik heb nu uitzicht over het water. Je kijkt op je werk.” De scheepsattributen zijn allemaal mee verhuisd. In het fraaie witte nieuwbouwpand is een stevige haak gedraaid voor de scheepsbol. De huiskamer van kapitein Schouten is een stuurhut geworden op de bovenste etage. “Het uitzicht is prachtig, natuurlijk. Vanochtend kwam nog een stelletje toeren voorbij, en je kijkt op een mooie dag zo naar Urmuiden en Haarlem.” Dus staat hij daar, vaak en lang, voor zijn balkondeuren op vijf hoog, de handen in de zakken, de blik over het water, de scheepsbol binnen handbereik, en in de cd-speler het Kapiteinskoor met De skazen van Urmuiden. Kapitein Schouten is gelukkig. Hoewel: “ik zeg steeds: dit komt twintig jaar te laat. Nu zit je er toch alleen.”

nieuwe bureaus noemen, is na de renovatie niet meer teruggekeerd, en de grootste geschillen tussen de oude bewoners zijn inmiddels wat geluwd. Hoewel: “Elske vergadering,” zegt Jaap Smit, “wordt er nog wel geluid over een tegel meer of minder. Maar dat benne overhoeren. Die hebben overal wat op, behalve op hun brood. Dat hou je toch altijd.” De onderlinge band is toch al niet meer wat het geweest is. Kapitein Schouten: “Je ziet nog wel eens een man in de winkels of op

straat, maar veel contact heb je niet meer. Vroeger had je feesten en zat je samen op straat, maar tegenwoordig is alles vliegenvlug en wegwezen. En in het weekend trekken ze erop uit. Dan hebben ze ergens een bootje of een caravan. Vroeger was je al blij als je een stoel buiten had. Nee, het oude Vissershop krijg je niet meer terug. Dat is geweest.” En als straks de kopers komen, vrees Smit, konden de geschillen wel weer eens oplopen. Smit: “Kijk, wij zijn huuders, wij zijn

allemaal dezelfde. Maar een koper zegt straks: ik betaal hier zo veel en jullie betalen maar zo weinig huur, dus die gaat zich hier echt niet aanpassen.” Neem de hekken aan de voorkant. Die moeten – zo is dat afgesproken – geknipt worden op veertig centimeter. Dan krijg je een mooi, uniform straatje. Maar dat half tuurtje knippen is nu al een enkeling te veel werk, dus die zet daar een betonnen rand neer. En zo'n koper laat zich straks al helemaal niet vertellen wat hij met zijn duurbetaalde

voortuintje moet doen. Weg mooie, uniforme straatjes. Weg welbeschouwd, saamhorigheid. Weg Vissershop. Smit: “Vroeger werd dat gewoon gedaan. Daar zeurde je niet over, je knipte gewoon die heg, en je knipte hem ook bij de buurman, als het moest. Maar alles is veranderd.” “Maar ja – dat is de vooruitgang, hè. Die hou je niet tegen. Maar ik noem het achteruitgang.”

Jaap Smit in 2004 in zijn nog kale nieuwe huis: 'Vroeger was ik ook tevreden, en het was een stuk minder duur.' Rechts: Smit nu, in zijn nieuwe slaapkamer: voor het eerst twee nachtkastjes.

WENNEN AAN DE NIEUWBOUWNIJVERHEID

Zijn emotionele dieptepunt was toch wel de dag dat de Vissershoppers in een symbolische optocht de ziel van hun wijk ten grave droegen. Jaap Smit (1932) schreef een gedicht ('Tien minuten – stond het op papier') dat hij, in zijn zondagse pak, in de doods-kist stopte.

Smit: “Geen opschepperij, maar die steiger en die bootjes heb ik al 31 jaar gezien. Vroeger woonde ik namelijk precies op deze plek. En met mijn woning, aan de Lindelaan was ik ook tevreden, en het was een stuk minder duur.”

De echte Vissershopper, wat is dat voor een mens? Hij zit met één gedachte: gaat alles wel naar wens? Dat is omdat zijn buurtje, zo drastisch wordt gesloopt. Maar we zullen moeten wennen, aan de nieuwbouwnijverheid.

Niet zo lang geleden betaalde Smit namelijk hetzelfde als nu, 350, maar in gulden. “Maar goed, dat is bekend. Ze hebben gewoon overal een eurocent voor gezet in plaats van een gulden. Alleen je loon is hetzelfde gebleven.” Al is zijn nieuwe huis toch net een slag groter. Zo heeft hij, voor het eerst in zijn leven, een slaapkamer met plek voor een bed en twee nachtkastjes. “Heb ik eindelijk een kastje om een wèkker op te zetten.”

Van vooruitgang houdt Smit niet, en zeker niet als die wordt opgelegd door hoge heren. Maar Smit heeft een woning aan het water gekregen, en zo kijkt hij iedere dag uit op de oude steiger, halverwege de kade. Luxe, zou je zeggen.

Alleen jammer dat de saamhorigheid van Vissershop voorgoed voorbij is. Smit: “Verder dan goedendag en goedavond komt het meestal niet meer. De mensen zeggen wel: ik heb schijt aan de bureaus, maar ik zeg altijd. Je moet nooit meer schijden dan je op schijt. Je hebt toch allemaal met elkaar te maken.”

Thuis At home
HEREN 5, STUDIEVRIENDEN
Het nieuwe Vissershop is ontworpen door het Amsterdamse architectenbureau Heren 5. Dat bureau ontstond tien jaar geleden in een carpool, elke dag op en neer van Amsterdam naar de Technische Universiteit in Delft. Van de vijf studievrienden zijn er nog drie over: Ed Bijman, Jan Klomp en Bas Liesker. Volgende week verschijnt hun boek *Thuis/At home*, met onder meer zeven portretten van bewoners van een Heren 5-woning. Dit verhaal is een bewerking van een van de hoofdstukken in het boek. Het boek wordt zaterdag 21 mei gepresenteerd in de Zuiderkerk. Dan opent daar ook een expositie van fotograaf Kees Hummel met foto's uit het boek. Lezers van Het Parool kunnen *Thuis/At home* met korting kopen. Let op de lezersaanbieding volgende week in de krant en in dit magazine.
Thuis/At home. Uitgeverij Valiz, €20
Expositie Zuiderkerk, 23 mei t/m 25 juni.
Ma-vr 09:00-16:00 uur, za 12:00-16:00 uur
Meer info: www.vissershop.nl
www.heren5.nl